

یادداشت‌های مرحوم قزوینی

حواشی آن مرحوم بردیوان خاقانی شروانی بتصحیح و تحشیه علی
عبدالرسولی، ۱۳۱۶، شرکت چاپخانه سعادت

پشت جلد :

((در پشت جلد کتاب این یادداشتها بخط مرحوم قزوینی دیده میشود :))

۱- قطعه ضربی در هجو بغداد ۶۸۲، ایضاً دیگر ۶۸۳-۶۹۱

۲- خاقانی طرفدار سنائی بود و طواط برخلاف او ۶۸۶ ((این یادداشت مربوط

باین بیت است در صفحه ۶۸۶: دلیل حمق تو طعن تو در سنائی بس که احمق است

سر کردهای شیطانی))

۳- ای فلك جان تو و جان اسد ۶۲۴

۴- چون زمان عهد سنائی در نوشت آسمان چون من سخن گستر بزاد ۶۱۱

((رگ بحاشیه صفحه ۶۱۱))

۵- قالی مرندی ۵۹۳

۶- دُ ما دُم ۵۵۰

۶- یلواج ۴۳۸ ((راجع باین بیت است: خسرو ذوالجلالتین از ملکی و سلطنت

مستحق الخالفتین از یلواج و تنگری))

۸- یکم ۴۷۲ (رجوع شود نیز بمجمل التواریخ ص ۲۲۷ و صراح و منتهی الارب

هر دو در احد، و المعجم فی معاین اشعار العجم در معانی فرد میم ص ۲۰۲) ((راجع باین

بیت است: روزیکم ز سال نو جشن سکندر دوم خاک ز جمره سوم کرد، قضای زندگی))

۱۰- قلاب ۵۸،۵۰

۱۱- یحیی و محمد (اشاره بمحمد بن یحیی و پدرش؟) ۳۰۲)) باین بیت

راجع است: سخن ولهجت یحیی و محمدن گرم عیسی وابنة عمران بخراسان یابم.))

۱۲- اولیتر ۶۳۶، ۷۹۲ (م ۹ مرتبه))) (ظ یعنی : در متن نه مرتبه تکرار

شده است))

ورق سفید توی جلد (روی ورق) :

۱- ملك عجم چو طعمه ترکان اعجمی است ۱۴۷)) باین بیت راجع است :

ملك عجم چو طعمه ترکان اعجمی است عاقل کجا بساط تمنا برافکند))

۲- قطعه غریبی درهجو پدر خود ۶۴۵

۳- یکم ۶۴۵)) راجع است باین بیت: مریخ اگر بچرخ یکم بودی حالی

بدوختی بدو مسمارش))

ورق سفید توی جلد (پشت ورق) :

۱- گوش راست بدست گرفتن = ظ تواضع و فروتنی کردن ۶۱۴ (رجوع

نیز باین بطوطه در حکایت شاه شیخ ابواسحق وقاضی مجدالدین)) راجع باین بیت

است: باسران گوش راست گیر بدست تا بچشم کژت نگه نکنند))

۲- بالکانه ۵۹۲)) راجع باین بیت است = قصر بلقیس دهر بین که پری

حارس بام بالکانه اوست))

۳- رومی و یونانی و مائی ۴۴۷)) (از طالع میلاد تو دیدند رصدها اختر

شمران رومی و یونانی و مائی))

۴- سال ۵۸۰ ش ۴۴۷)) (کردند همه حکم که درپانصد وهشتاد انجامز

بدست آوری و روم گشائی))

۵- جناب ۴۳۰)) (دربر تیغ حصرمی زاده جنابه چون عنب برده جناب

ز آسمان کرده همه دو پیکری))

۶- غیار ۴۲۴ ((: یهود آسا غیاری دوز بر کتف مسلمانان اگر شان بر

در اغیار دین بینی بدربانی))

۷- پس از سی سال روشن گشت بر خاقانی این معنی ۴۲۵ ((: پس از سی سال

روشن گشت بر خاقانی این معنی که سلطانیست درویشی و درویشیست سلطانی .

رگ بیادداشتهای همان صفحه))

۸- سی پاره ۱۰۳ ((نه صحیفه که بیک بند ده آیت بستند تا نه بس دیر

چو سی پاره مجزا شنوند))

۹- تسبیح ۱۰۲ ((کوس چون صومعه پیر ششم چرخ کز او بانگ شش

دانه تسبیح ثریا شنوند))

۱۰- گر نیل روان شکافت موسی او دریای دمان شکافت (کذا) ۵۰۲ (رک

یادداشت همان صفحه))

۱۱- تیغ او دست موسی است از انک نیل را چون سر قلم بشکافت ۵۲۵

۱۲- شب یلدای من ۳۲۸، ایضاً شب یلدا ۹۱

ص الف :

((در زیر « بتصحیح و تحشیه و تعلیقات علی عبدالرسولی استاد ادبیات

فارسی» توی پارانتر نوشته اند: « متوفی در روز پنجشنبه ۱۳ مرداد ۱۳۲۲ در اصفهان

ص ج :

((در سطر پانزدهم روی کلمه « کومک» علامت گذاشته و در حاشیه آن نیز

علامت X گذاشته اند))

ص د :

۱- ((در سطر هشتم زیر « بسن بیست و پنج رسید» خط کشیده در حاشیه

نوشته اند:)) ۲۵ سالگی

۲- ((در سطر چهاردهم بعد از « او (اومدایح بسیار گفته)» علامت گذاشته

افزوده‌اند:)) ویرا ((یعنی عبارت میبایست چنین باشد: او ویرا مدایح بسیار گفته))
ص ۵:

((در سطر دوم پس از «سلطان محمد (سلطان محمد سلجوقی)» افزوده‌اند:))

بن محمود بن ملک‌شاه

ص ۹:

((در سطر یازدهم و دوازدهم زیر عبارت «ولادتش در اوایل قرن ششم است که

از پانصد و بیست حتماً نمیگذرد» خط کشیده در حاشیه نوشته‌اند:)) ولادت خاقانی
ص ۱۰:

((یک سطر با آخر مانده روی سنه ۵۵۶ در عبارت «مظفرالدین قزل ارسلان

عثمان بن ایلدگز ۵۸۱ - ۵۸۷ فرمانروای آذربایجان که خاقانی در حدود ۵۵۶ بدو پیوست و او را مدایح غرا گفت» علامت گذاشته در حاشیه علامت سؤال مکرر
(؟) گذاشته‌اند))

ص ۱۱:

((در سطر هشتم کنار سنه ۵۲۱-۵۵۱ در عبارت «علاءالدین آتسز بن محمد

خوارزمشاه ۵۲۱-۵۵۱» علامت .: گذاشته‌اند))

ص ۱۲:

۱- ((در حاشیه بیت «کلیم وقت و مسیح زمانه خاقانی که عمر خضرش

باد و عصمت یحیی» نوشته‌اند:)) وزن مصراع ثانی؟

۲- ((در حاشیه سطر پانزدهم (عبارت «ومجیر در اواخر نسبت با استاد خود

ناسپاسی کرد...») علامت .: .: گذاشته‌اند))

۳- ((در حاشیه سطر بیستم پس از «جمال‌الدین» (جمال‌الدین عبدالرزاق...)

افزوده‌اند:)) محمد بن

ص ۱۴:

((در بیت «جولانکه توزانسون الاست گر کنی...» زانسون را به «زانسوی»

تصحیح کرده‌اند))

ص ۱۵ :

((در حاشیه بیت «... مشمارش از غریب شناسان این سرا» نوشته‌اند:)) این غریب اشمار را نبود وفا مثنوی

ص ۱۷ :

((در حاشیه بیت «بی مهر چاریار در این پنج روزه عمر نتوان خلاص یافت از این ششدر فنا» علامت × گذاشته‌اند))

ص ۲۵ :

((در بیت «بخمسین و بدیح و لیلۃ الفطر ...» کلمه «بدیح» را به «بدنح» تصحیح کرده‌اند))

ص ۳۳ :

((در حاشیه بیت «... جواب ندهم الا انهم هم السفها»، که «الا» مشدد ضبط شده، نوشته‌اند:)) الا

ص ۴۸ :

((در بیت «از دل عالم می‌رس حالت صبح دلش بر کرعین مخوان قصه دعدورباب» دعدورباب نظرشانرا جلب کرده در حاشیه یادداشت کرده‌اند))

ص ۶۰ :

((در سطر آخر پاورقی «عادتا» را به «عادة» تصحیح کرده‌اند))

ص ۹۰ :

۱- ((در بیت «عاره واقصه و قصه آن راه شویم...» روی «... وقصه...» علامت گذاشته در حاشیه آن نوشته‌اند:)) یعنی بطرف واقصه

۲- ((در مصراع دوم همان بیت یعنی «... که زبر کفش بر که بر که سینا بینند» مصراعرا چنین خوانده و باعلائم و اعراب مشخص کرده‌اند:)) که زبر کفش بر که بر که سینا بینند

ص ۱۰۲ :

((در بیت چهاردهم (... بانگشش دانه تسبیح ثریا شنوند)) زیر کلمه «تسبیح» خط کشیده‌اند))

ص ۱۰۳ :

((در بیت دوازدهم (... تانه بس دیر چوسی پاره مجزا شنوند) زیر «سی پاره»
خط کشیده در حاشیه آن علامت + گذاشته اند))

ص ۱۱۲ :

((روی مصراع دوم بیت «... جز کبش رنگ رنگ و شکل شکن نیند» علامت
گذاشته در حاشیه نوشته اند:))

جز پیس رنگ رنگ و سگان سکن نیند (نسخه قدیمی میرزا صادقخان
انصاری از اقوام حاج حسین حسن صابری انصاری بنقل آقای فروزان فر) ((کلمه
«سکن» خوانا نوشته نشده است و معلوم نیست «سکن» است یا «شکن»، وهمچنین
« حاج حسین حسن صابری » خوانا نیست . در صورت امکان از استاد فروزانفر
سؤال شود))

ص ۱۴۷ :

۱- ((در بیت نوزدهم در حاشیه علامت + گذاشته اند (ملک عجم چوطعمه
ترکان اعجمی است... الخ)))

۲- ((در بیت بیستم (تن گر چه سوا کمک از ایشان طلب کند...) کلمه
«باتسز» را به «باتسز» تصحیح کرده اند))

۳- ((در بیت بیستم در حاشیه «ا کمک» نوشته اند:)) اصح اتمک (کما فی
غیاث اللغات ومؤید الفضلاء)

ص ۱۴۸ :

۱- ((در حاشیه بیت ششم (چندان بمان که ماه نو آید عیان ز شرق و ز سوی
غرب شمس تالالا بر افکند) علامت؟ گذاشته اند))

ص ۱۷۶ :

۱- ((در سطر چهارم (در مدح رکن الدین محمد بن عبدالرحمن طغان یزک)
«یزک» را به «یرک» تصحیح کرده اند))

ص ۲۲۵ :

- ۱- ((در بیت آخر روی کلمه «مقتفی» (ختم کمال گوهر عباس مقتفی) خط قرمز کشیده‌اند))
ص ۲۲۶
- ((در ابیات دوم و سوم و چهارم روی «مقتفی» و «المقتفی» خط قرمز کشیده‌اند))
ص ۳۱۰
- ((در سطر هشتم وزن قصیده را از « متقارب مثنی مقصور فعولن فعولن فعولن فعولن » به « متقارب مثنی سالم فعولن فعولن فعولن فعولن » تصحیح کرده‌اند))
ص ۳۲۸
- ((در بیت ماقبل آخر (ای عفی الله خواجگانی کز سر صفرای جاه ...) روی « انار (انار الله) » علامت گذاشته در حاشیه نوشته‌اند:)) ظ اباد
ص ۳۵۸
- ((در بیت آخر (قلت لنسر السماء هل لك طمع ...) روی کلمه « طمع » علامت گذاشته در حاشیه نوشته‌اند:)) طعم؟
ص ۳۶۱
- ((در حاشیه بیت ششم (جرم زشاگرد پس عتاب بر استاد اینت بد استاد از اصدقای صفاهان) علامت × گذاشته‌اند))
ص ۳۸۳
- ((در بیت اول روی « المقتفی بالله » خط قرمز کشیده‌اند))
ص ۴۲۴
- ۱- ((در بیت سیزدهم کلمه «پتک» را مضاف به «همچون پای پیل» خوانده زیر حرف کاف کسره گذاشته‌اند))
- ۲- ((در حاشیه بیت شانزدهم (بیهود آسا غیاری دوز بر کتف مسلمانان ...) نوشته‌اند:)) غیار
ص ۴۲۵
- ۱- ((در حاشیه بیت نهم (پس از سی سال روشن گشت بر خاقانی این معنی...) علامت گذاشته نوشته‌اند:)) بیت معروف بسحاق اطعمه باستقبال این بیت خاقانی است

۲- ((در بیت شانزدهم (... بر ابراهیم ربانی و کعبه صد قرابانی) مصراع دوم را، باعلائم و اعراب، چنین خوانده‌اند: ... کعبه صد قرابانی))
: ۴۲۶

۱- ((در حاشیهٔ بیت « زقطران شب و کافور روزم حاصل این آمد که از نم دیده کافور یست وز غم جامه قطرانی » نوشته‌اند:))
قطران = سیاهی (بنحو استعاره)، قطرانی = سیاه
((در بیت « ... که همیش عرق شریان کشت و دودش روح حیوانی » روی « همیش » علامت گذاشته در حاشیه یادداشت کرده‌اند:)) هم $\underline{\text{ظ}}$ هممه
: ۴۳۰

((در بیت « در بر تیغ حصر می زاده جنابه چون عنب برده جناب ز آسمان کرده همه دوپیکری » روی کلمه « جناب » علامت گذاشته در حاشیه نوشته‌اند: « جناب شاید جناب معروف محرف همین کلمه باشد »
: ۴۳۲

((در حاشیهٔ بیت « گرچه بدست پیش ازین در عرب و عجم روان شعر شهید و رود کی نظم لبید و بحتری » علامت X گذاشته‌اند »
: ۴۳۷

((در بیت « شاخ چو مریم از صفت عیسی شش مه ببر کرده بسان مریمش نفخهٔ روح شوهری » روی « مه (شش مه) » علامت گذاشته در حاشیه یادداشت کرده‌اند:))
مهبش؟ (یا) مهه؟
: ۴۳۸

((در حاشیهٔ بیت « خسرو ذوالجلالتین از ملکی و سلطنت مستحق الخلاقین از یلواج و تنگری » علامت X گذاشته‌اند))
: ۴۴۷

((در بیت « اصبحت و رأس الامرا تحت جناحیک امسیت و خیل الشعر تحت لوائی » با افزودن الف « خیل الشعر » را به « خیل الشعرا » تصحیح کرده‌اند))

: ۴۵۴

((درحاشیه بیت « و از فقه درمانم آیم بمکتب نویسم خط ثلث و نسخ و رقاعی » علامت × گذاشته اند))

: ۴۷۲

((در بیت ششم زیر « روزیکم » خط کشیده در حاشیه علامت × گذاشته اند))

: ۵۰۲

((در بیت دوم (گر نیل روان شکافت موسی او دریای دمان شکافت)) زیر مضراع اول خط قرمز کشیده و در مضراع دوم زیر یاء آخر « دریای » کسره گذاشته و در حاشیه آن (مضراع دوم) نوشته اند:)) باشباع کسره یاء : مفعولن فاعلن فاعلن

: ۵۲۵

((در بیت « تیغ او دست موسوی است از آنک نیل را چون سر قلم بشکافت » زیر « نیل را » خط قرمز کشیده و در حاشیه علامت + گذاشته اند))

: ۵۵۰

((در حاشیه بیت « موکب شهبسوار خوبان رفت لاشه صبر ما دما دم شد » نوشته اند:)) د ما دم

: ۵۶۶

((در حاشیه ابیات « نداند که از دور پرگار قدرت بود نقطه کل بر از خط اجزا » و « معما بر از ابجد آمد بمعنی چو معنی که هم برتر آمد ز اسما » نوشته اند:)) بر ((ظاهرأ استعمال « بر » در معنی تفضیل (برتر) مورد توجه مرحوم علامه قرار گرفته است))

: ۵۷۰

((در بیت « ... تو حیدری و حرز کیان ذوالفقارتست » روی « ری (حیدری) » علامت گذاشته و در حاشیه نوشته اند:)) رَی؟؟

: ۵۹۰

((در حاشیه قطعه « خاقانی آن کسان که طریق تو میروند الخ » علامت × گذاشته اند))

: ۵۹۱

((در حاشیهٔ بیت «... کان طمغاج و باغ شوشتر است» یادداشت کرده اند:)) طمغاج

: ۵۹۲

۱- ((در بیت «... کابهرش حبل الوید و ابهر است» حبل الوید را به «حبل الورید»

تصحیح کرده اند))

۲- ((در حاشیهٔ بیت «... حارس بام بالکانهٔ اوست» یادداشت کرده اند:)) بالکانه

: ۵۹۴

((در حاشیهٔ بیت «پیش کان زین ز پشت حیات ...» علامت × گذاشته اند))

: ۶۱۱

((در حاشیهٔ قطعهٔ «چون زمان عهد سنائی در نوشت آسمان چون من سخن

گستر بزاد ... الخ» نوشته اند:)) این قطعه قرینه است که تولد خاقانی بلافاصله

در حدود فوت سنائی بوده که علی الاصح در ۵۲۵ بوده و این قطعه خود قرینه دیگری

است که وفات سنائی خیلی مؤخر از حدود ۵۲۵ و آن حوالی نبوده چه اگر فوت

سنائی علی المشهور در حدود ۵۴۸ بود مضمین این ابیات بکلی باطل و بی حقیقت

خواهد بود چه در سنه ۵۴۹ خاقانی مردی بالغ ورشید بوده و مرثیه در حق محمد بن

یحیی گفته (رجوع بدیباچه شود)

: ۶۱۲

((در بیت آخر (... چو یافت صحبت آتش نه در رسر بنشانند) «در رسر»

را به «در رسر» تصحیح کرده اند))

: ۶۱۴

((در بیت «... گرچه در غربت همال نمازند» غربت را به «غربت» تصحیح

کرده اند))

: ۶۲۱

((در حاشیهٔ دوبیت آخر (دور کمال پانصد هجرت شناس و پس ... الخ)

علامت × گذاشته اند))

: ۶۳۶

((در بیت « ... که گور بهتر داماد و دفن اولیتر » زیر « اولیتر » خط قرمز کشیده در حاشیه علامت + گذاشته‌اند))

: ۶۵۰

((در بیت آخر (چو آسمان ورق عهد مقتفی بنوشت بر آمد آیت مستنجد از صحیفهٔ حال) روی « مقتفی » و « مستنجد » خط قرمز کشیده‌اند))

: ۶۵۱

((در عنوان « نیز در مدح خلیفه‌المهدی بالله گوید » روی «المهدی» علامت گذاشته در حاشیه نوشته‌اند:)) غلط فاحش قبیح مفتضح کننده، باید همان مستنجد باشد و مهدی فقط نعت و مدح اوست اینجا نه لقب رسمی او

: ۶۸۶

((در حاشیهٔ بیت « دلیل حمق تو طعن تو در سنائی بس ... » علامت X گذاشته‌اند))

: ۷۹۲

((در حاشیهٔ غزل مردّف بردیف « تو اولی‌تر » علامت + گذاشته‌اند))

پایان